

ХАРАКТЕРИСТИКА НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ МОВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ДРУГІЙ ІНОЗЕМНІЙ МОВІ В УЧНІВ 5-го КЛАСУ (АНГЛІЙСЬКА МОВА ПІСЛЯ НІМЕЦЬКОЇ)

У статті надається характеристика навчальних матеріалів для формування мовних компетенцій учнів 5-го класу в другій іноземній мові. Досліджується проблема відбору й організації навчального матеріалу для формування мовних компетенцій в учнів молодшого підліткового віку, які вивчають англійську мову після німецької.

Ключові слова: перша іноземна мова, друга іноземна мова, мовні компетенції, мовна усвідомленість, навчально-стратегічна компетенція, зміст навчання, цілі навчання.

Введення другої іноземної мови (ІМ2) в навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) зумовило необхідність наукових досліджень для розв'язання як окремих, так і загальних питань методики навчання ІМ2 в ЗНЗ.

Як відомо, сучасна парадигма шкільної іншомовної освіти зорієнтована на таку організацію навчання, котра забезпечує комунікативно-діяльнісний характер оволодіння іноземною мовою в інтеграції з міжкультурним спрямуванням його змісту [10, с. 8]. Відтак, і зміст навчальних матеріалів повинен не лише сприяти формуванню визначених програмою рівнів володіння мовним і мовленнєвим матеріалом, але й формувати особистість, яка розуміє і поважає культурні особливості інших народів, поважає власну культурну спадщину, носієм якої вона є, здатна порівнювати не лише мовні, але й культурні особливості виучуваних мов.

Метою нашої статті є дослідження особливостей навчальних матеріалів для формування мовних компетенцій (МК) в ІМ2.

Аналіз наукових праць, присвячених методиці навчання ІМ2 (І. Л. Бім, М. В. Баришніков, Л. Г. Денисова, Е. І. Соловцова, Л. Б. Чепцова та інші), свідчить, що зміст навчання ІМ2 взагалі і зміст навчальних матеріалів для формування МК в ІМ2 зокрема повинні:

- реалізувати цілі навчання ІМ2;
- відповідати віковим особливостям учнів, їх вподобанням та інтересам [3, с. 17].
- враховувати специфіку субординативного штучного трилінгвізму, що формується в школі, максимально використовуючи попередній мовний і навчальний досвід учнів у рідній мові (РМ) та ІМ1;
- залучати учнів до діалогу культур: РМ, ІМ1 та ІМ2.

У межах нашої статті розглянемо особливості навчальних матеріалів для формування МК в ІМ2 через призму таких питань:

- 1) цілі навчання ІМ2;
- 2) складові змісту навчання ІМ2;
- 3) процедура відбору та організації.

Рівень і технології організації процесу навчання ІМ залежать від цілей навчання, визначених стратегічними документами. Цілі впливають на різні аспекти організації іншомовної освіти і певним чином спрямовують їх. Насамперед, цей вплив здійснюється на зміст навчання, на засоби його реалізації [10, с. 54].

Аналіз методичної літератури з навчання ІМ2 свідчить про різну інтерпретацію цілей навчання ІМ2 вченими та методистами. Так, наприклад, Е. І. Соловцова та Л. Б. Чепцова розглядаються цілі навчання з позиції розвитку здібності учня до міжкультурної комунікації. Під здібністю розуміють психологічну готовність учня до спілкування (інтерес, мотив, відсутність страху спілкування) і певний рівень володіння мовленнєвими вміннями, мовним матеріалом і необхідним об'ємом соціокультурних і культурних знань про країну, мова якої вивчається [11, с. 12].

І. Л. Бім під цілями навчання ІМ2 розуміє формування елементарної комунікативної компетенції в ній [3, с. 5].

М. В. Баришніков визначає цілі навчання ІМ2 як заздалегідь спланований і сформульований результат вивчення учнями ІМ2 в заданих умовах [2, с. 13].

Автори чинної програми для загальноосвітніх навчальних закладів під цілями навчання ІМ2 розуміють формування комунікативної компетенції на рівні А2+ [9, с. 5].

Проаналізувавши наведені визначення, можемо зробити висновок, що комунікативна компетенція є ключовим поняттям як в ІМ1, так і в ІМ2. Однак, на нашу думку, цілі навчання як базове поняття повинні відображати специфіку вивчення нової іноземної мови, а саме: *по-перше*, формування ІМК в ІМ2 здійснюється в умовах штучного субординативного трилінгвізму; *по-друге*, навчання спілкування ІМ2

відбувається в діалозі трьох культур – РМ, ІМ1 та ІМ2, що сприяє формуванню особистості учня як "суб'єкта рідної культури" [8, с. 32].

Відтак, ми поділяємо точку зору Л. Г. Денисової та Е. І. Соловцової, які під цілями навчання ІМ2 розуміють формування комунікативної компетенції в ІМ2 на основі комунікативних умінь учнів в РМ та ІМ1, а також на основі сформованих раніше загальнонавчальних умінь [5, с. 12].

З'ясувавши цілі навчання ІМ2, перейдемо до розгляду компонентного складу змісту навчання.

Аналіз робіт з визначення змісту навчання як ІМ в цілому (В. П. Беспалько, М. Н. Ватютнев, С. Ю. Ніколаєва, О. В. Хоменко, А. М. Шаповал та інші) так і ІМ2 зокрема (І. Л. Бім) показав, що існують різні точки зору щодо цього питання.

О. В. Хоменко, проаналізувавши різні підходи щодо визначення спільних та відмінних компонентів змісту навчання ІМ в інтерпретації різних авторів, констатує наявність чотирьох головних структурних складових змісту навчання ІМ, а саме:

1) *позамовного компоненту*, елементами якого можуть виступати сфери спілкування, теми, проблеми та ситуації спілкування, в яких передається предметний зміст спілкування;

2) *мовного та мовленнєвого компонентів*, які традиційно складаються з мовного (фонетичного, лексичного, граматичного) та мовленнєвого (зразки мовлення на рівні тексту, понадфразові єдності, фрази; формули мовленнєвого етикету, вільні та стійкі словосполучення) матеріалу;

3) *соціокультурного компоненту*, зміст якого складається із системи країнознавчих та лінгвокраїнознавчих знань, навичок і вмінь вербальної та невербальної поведінки носіїв мови;

4) *психологічного компоненту*, до складу якого входять навички та мовленнєві вміння користуватися мовою, що вивчається, з метою спілкування [12, с. 29].

Група авторів на чолі з А. М. Шаповалом розширює психологічний компонент змісту навчання, додаючи до нього почуття та емоції, що виникають у результаті мовленнєво-мисленнєвої дії з її предметним змістом; досвід здійснення емоційно-ціннісних відносин у формі особистісних орієнтацій і досвід творчої діяльності учнів [6, с. 60].

Останні складові психологічного компоненту змісту навчання ІМ набувають особливого значення у процесі формування МК в ІМ2, оскільки зростає роль рефлексії та аналізу своїх мовленнєвих і навчальних дій в умовах субординативного трілінгвізму з метою переносу або гальмування раніше сформованих навчальних навичок і вмінь, набутих знань про мови та культурні особливості носіїв цих мов.

В учнів, які вивчають ІМ2, за допомогою спеціально організованої навчальної діяльності формується чутливість не тільки до мовного матеріалу але до й соціокультурного наповнення змісту навчальних матеріалів. Соціокультурний підхід до навчання ІМ2 як засобу спілкування, забезпечує учням доступ до інших культур, вимагає зміщення акцентів у змісті навчання ІМ2 на взаємодію трьох культур (РМ, ІМ1 та ІМ2). Водночас, порівняння на рівні соціокультурного компоненту змісту навчання сприяє кращому розумінню власної культури та культури ІМ1, сприяє формуванню гуманістичного світогляду, духовного світу учня, його моралі, загальної культури, особистісних рис громадянина України, який усвідомлює свою належність до світової спільноти.

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що зміст навчальних матеріалів для формування МК в ІМ2 має забезпечувати:

– оволодіння учнями рівнем іншомовної комунікативної компетенції в ІМ2, визначеним чинної програмою;

– комплексне оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності, концентричність пред'явлення навчального матеріалу, ситуативну обумовленість вправ і завдань;

– формування в учнів соціокультурної компетенції через використання відповідних текстових та ілюстративних матеріалів, сприяти вихованню толерантного ставлення до інших культур і поваги до власної;

– реалізацію культурологічного підходу до навчання, використовуючи завдання, що сприяють моделюванню ситуацій мовленнєвої взаємодії за принципом діалогу культур;

– виконання завдань проблемного характеру, що сприяють розвитку чутливості до мови, творчого мислення, загально-навчальних умінь;

– умови для поступового зростання обсягу самостійної роботи учнів порівняно з урочною;

– планування навчального процесу таким чином, щоб навчити учня вчитися, здійснювати самостійно ревізію як мовного матеріалу, так і власних навчальних стратегій, бути спроможним об'єктивно оцінювати свій рівень навчальних досягнень.

Незалежно від розбіжностей науковців щодо кількісного складу компонентів змісту навчання, всі вони охоплюють два аспекти: предметний і процесуальний. Ми поділяємо точку зору С. Ю. Ніколаєвої, згідно якої до предметного аспекту відносяться:

1) сфери і види спілкування, функції, психологічні і мовленнєві ситуації та ролі, невербальні засоби комунікації; комунікативні цілі і наміри, теми, проблеми і тексти;

2) лінгвосоціокультурний матеріал (країнознавчий і лінгвокраїнознавчий), соціальні ситуації;

3) мовний матеріал (фонетичний, лексичний, граматичний та для навчання техніки читання і письма);

4) навчальні стратегії, стратегії використання ІМ у різних видах мовленнєвої діяльності і комунікативні стратегії [7, с. 9].

Відповідно до кількісного складу предметного аспекту змісту навчання виокремлюють чотири компоненти процесуального, а саме:

1) мовленнєві вміння аудіювати, говорити, читати, писати ІМ і перекладати, вправи для їх розвитку та відповідні знання;

2) навички оперування лінгвосоціокультурним матеріалом і вправи для їх формування, вміння вступати у комунікативні стосунки, орієнтуватися у соціальних ситуаціях і керувати ними, а також вправи для їх розвитку, відповідні знання;

3) навички оперування мовним матеріалом, вправи для їх формування і відповідні знання;

4) уміння оперування навчальними стратегіями, стратегіями використання ІМ у різних видах МД і комунікативними стратегіями, вправи для опанування цими стратегіями і відповідні знання [7, с. 8-9].

Оскільки предметний зміст визначений програмою, нам залишається лише констатувати, що до предметного змісту фонетичної компетенції відносяться знання учнів про фонетичну сторону мовлення, рецептивні та репродуктивні слухо-вимовні навички на сегментному рівні; рецептивні та репродуктивні інтонаційні на суперсегментному рівні в межах вимог чинної програми.

Програмою також визначені для опанування такі граматичні категорії:

– дієслова *to be, to have, to have got, Present Simple*, модальне дієслово *can* (стверджувальна, питальна, заперечна форми), наказовий спосіб дієслів (команди);

– іменник (однина / множина);

– прикметник (якісні / відносні), що вказують на розмір, колір, вік;

– прийменник (місця, напрямку: *on, in, under, to*);

– займенник (особові, присвійні та вказівні займенники *this і that* з іменниками);

– числівник (кількісні та порядкові від 1 до 100);

– сполучники (*but, and*);

– вигуки (*Oh! Ah! Wow! Ouch! OK! Oops!*).

До змісту лексичної компетенції відносяться лексичні знання та мовленнєві лексичні навички використання мовних одиниць з таких тем, як: "Члени сім'ї"; "Вік"; "Час"; "Захоплення"; "Кольори"; "Предмети одягу"; "Місяці"; "Дні тижня"; "Назви свят"; "Предмети в класній кімнаті"; "Шкільне приладдя".

Як свідчить практика викладання англійської мови (АМ) як ІМ2 в ЗНЗ учні відносно легко засвоюють фонему, інтонеми, лексичні одиниці, граматичні структури, що є тотожними із ІМ1. Особливу складність може становити система транскрипційних та інших умовних символів і графічних можливостей відображення інтонації, звуків у разі, якщо вони не мають аналогій з ІМ1, або не використовувалися у процесі навчання ІМ1.

Крім того, процес оволодіння вимовою, лексичним і граматичним матеріалом ІМ2 на відміну від ІМ1 відбувається на більш високому свідомому рівні. Розвиток мовної усвідомленості в учнів молодшого підліткового віку вимагає такої організації навчального процесу, коли учні під керівництвом учителя розмірковують над процесом формування своєї фонетичної, лексичної і граматичної компетенцій, вчать свідомо реєструвати й розпізнавати звукові, лексичні одиниці, граматичні структури ІМ1 та ІМ2, усвідомлювати особливості та закономірності їхнього утворення і функціонування; аналізують фонетичну, лексичну й граматичну сторони свого мовлення і роблять відповідні висновки. Але опитування вчителів, учнів молодшого підліткового віку та власний досвід навчання англійської мови як ІМ2 в ЗНЗ свідчать про те, що цей процес має контролюватися вчителем. Це пояснюється віковими особливостями учнів цього віку, які, як правило, несвідомо переносять раніше набутий досвід на процес формування МК в ІМ2.

Процесуальний аспект змісту навчальних матеріалів для формування МК в ІМ2 забезпечується системою вправ, які сприяють формуванню мовленнєвих навичок оперування мовним і мовленнєвим матеріалом. Відповідні навчальні матеріали організуються таким чином, щоб забезпечити набуття мовних знань, формування мовних і мовленнєвих навичок і мовної усвідомленості в ІМ2.

Особливість формування МК в ІМ2 обумовлюється наявністю трьох груп навчального матеріалу: 1) підлягають переносу в ІМ2 з РМ або ІМ1; 2) створюють поле для інтерференції; 3) вимагають формування нових знань, навичок і мовної усвідомленості. Ці групи навчальних матеріалів визначаються шляхом зіставного аналізу ІМ1 та ІМ2 та, відповідно до варіантів комбінування ІМ1 та ІМ2, є різними за кількісними показниками. Наприклад, у разі генетичної близькості англійської та німецької мов, кількість фонетичного, лексичного і граматичного матеріалу, що підлягає переносу чи нейтралізації інтерференції, є значно більшим, ніж коли учні вивчають англійську мову після французької чи іспанської.

Відтак, зіставний аналіз програмного мовного матеріалу ІМ1 та ІМ2 з метою визначення вищезазначених груп є методично необхідним, оскільки він впливає на подальшу роботу з ним.

Згідно з викладеним та з урахуванням комунікативно-когнітивного підходу до навчання ІМ2, новий мовний матеріал (фонетичний, лексичний і граматичний) спочатку подається в певному контексті. Потім, залежно від групи навчального матеріалу, забезпечується перенесення раніше сформованих навичок в ІМ1 за допомогою зіставних вправ в ІМ2; нейтралізується інтерференція з боку ІМ1 або РМ за допомогою використання контрастивних вправ або формуються нові мовні та мовленнєві навички за умови відсутності тотожних у лінгвістичному досвіді учнів.

Такий диференційований підхід до формування МК в ІМ2 з різними групами мовного матеріалу дозволяє прискорити запуск нового мовленнєвого механізму і створити базу для розвитку мовної

сенсифікації учнів, яка поєднує в собі увагу індивіда до мовних явищ і метамовні здібності, що проявляються на рівні мовних операцій, у дії мовної рефлексії [13, с. 7].

Особливість подальшого формування мовних і мовленнєвих навичок в ІМ2 полягає у комплексному підході до цього процесу: кожна цільова компетенція формується в комплексі з іншими, а подальша робота з мовним матеріалом організується таким чином, щоб навичка набула якості комплексності, "здатності" учнями одночасно виконувати слухово-мовні, лексичні та граматичні операції" [1, с. 108].

Розглянемо детальніше особливості процесуального змісту навчання з різними групами навчального матеріалу.

В роботі над мовним матеріалом першої групи набуті раніше знання, сформовані мовні та мовленнєві навички та навчальні стратегії оперування цим матеріалом переносяться з досвіду вивчення ІМ1, тим самим прискорюючи запуск мовленнєвого механізму ІМ2. З цією метою, як правило, використовуються зіставні вправи, правила-інструкції. Під правилом-інструкцією ми розуміємо таке правило, що вказує на дії, які необхідно виконати для досягнення певної мети, та слугує для учня безпосереднім керівництвом до дії [1, с. 207].

У свою чергу, в роботі над другою групою навчальних матеріалів, які створюють поле для інтерференції, використання правил-попереджень дозволяє учням:

- нейтралізувати інтерференцію з боку ІМ1 вже у процесі складання програми майбутнього мовленнєвого висловлювання;
- здійснити пошук потрібних лексико-граматичних структур для реалізації свого задуму в усному та писемному мовленні ІМ2;
- зменшити кількість помилок, зроблених в результаті домінуючого впливу раніше сформованих навичок і вмій в РМ та ІМ1.

Для досягнення цієї мети методично виправданим є використання контрастивних вправ, вправ на переклад з ІМ2 на ІМ1, з ІМ1 на ІМ2, з РМ на ІМ1 та ІМ2, що становить специфіку формування МК в ІМ2.

Робота над формування МК в ІМ2 з першою та другою групами мовного матеріалу носить, як правило, індуктивний характер: учні молодшого підліткового віку порівнюють та аналізують мовний матеріал ІМ1 та ІМ2 і під керівництвом вчителя виводять правило-інструкцію або правило-попередження щодо закономірностей мовних явищ в ІМ1 та ІМ2.

Використання цього підходу робить процес формування МК в ІМ2 емоційно насиченим, спонукає учнів розвивати не лише мовну здогадку та логічне мислення, але й спонукає до перегляду власних навчальних стратегій, які використовувались у процесі навчання ІМ1, тим самим допомагаючи розвивати власні стратегії навчання ІМ2, здійснювати свідомий рефлексивний підхід до формування МК в ІМ2.

Водночас, особливістю формування МК в ІМ2 може бути використання разом з індуктивним підходом також і дедуктивного. Наприклад, спочатку презентується парадигма відмінювання дієслова "to be" в порівнянні з НМ "sein", а потім відпрацьовуються окремо його форми відповідно до форми підмета.

Навчальні матеріали, що містять мовні явища третьої групи (немає відповідників в РМ або ІМ1), також мають свою специфіку:

по-перше, робота з ними носить дедуктивний характер, як і при вивченні ІМ1;

по-друге, досвід використання дедуктивного підходу щодо формування МК в ІМ1 та більш високий рівень розумової діяльності учнів молодшого підліткового віку порівняно з учнями початкових класів дозволяють використовувати у навчальному процесі спеціальні завдання, спрямовані на ревізію попередніх навчальних стратегій з метою їх переносу, адаптації або відхилення у процес формування МК в ІМ2.

Таким чином, процесуальний аспект змісту навчальних матеріалів для формування МК в ІМ2 забезпечує:

- свідоме виконання учнями всіх операцій з мовним і мовленнєвим матеріалом;
- формування власного стилю навчальної діяльності: індивідуальні способи та прийоми засвоєння лексичних і граматичних явищ тощо;
- оволодіння знаннями, що полегшують, наприклад, розуміння текстів (предметні знання з інших галузей) або адекватно сприймати, наприклад, структурні ознаки того чи іншого граматичного явища (знання граматичного правила);
- правильне здійснення вибору необхідних мовних явищ з використанням мовної здогадки, висуванням і перевіркою власних гіпотез, розкриванням значення слова за контекстом, словотворчими елементами, використанням опори на ІМ1 тощо);
- оптимізацію процесу засвоєння мовного матеріалу (наприклад, виокремлення ключових слів, підкреслювання / виділення слів, речень у тексті, пошук мовних закономірностей, використання наочності, повторення, перекомбінування та інше).

У свою чергу, предметний та процесуальний аспекти змісту навчання повинні відображати специфіку формування МК в ІМ2, а саме:

1) комплексний характер формування МК в ІМ2;

2) використання попереднього лінгвістичного (мовного) і навчального досвіду учнів молодшого підліткового віку із заохоченням учнів розвивати мовне чуття та переносити вміння оперування навчальними (метакогнітивними і когнітивними) стратегіями з ІМ1 в ІМ2.

З'ясувавши особливості навчального матеріалу, що використовуються для формування МК в ІМ2, звернімося до особливостей його відбору.

Як відомо, ефективність процесу навчання ІМ значною мірою залежить від якісного складу мовного, мовленнєвого, ілюстративного та інформаційного матеріалу [10, с. 68-69], який ретельно відбирається відповідно до принципів і критеріїв.

Проблема відбору навчального матеріалу з метою формування МК досліджувалась у багатьох наукових працях з методики навчання ІМ.

Аналіз робіт Ю. В. Гнаткевич, Ю. М. Кажан, С. Т. Семенової, О. В. Чичкової та інших, які займалися проблемою визначення критеріїв відбору рецептивної лексики; М. І. Гез, С. Л. Захарової, В. В. Черниш та інших, які досліджували питання критеріїв відбору аудіотекстів для навчання аудіювання у середній школі; О. В. Бирюк, А. А. Вайзе, С. К. Фоломкиної та інших, які визначили критерії відбору текстів для читання, дозволяє виокремити основні та додаткові критерії відбору навчального матеріалу.

В межах нашої статті зосередимо увагу на додаткових критеріях, які відображають специфіку формування МК в ІМ2.

Ми використовуємо поняття "критерії відбору", оскільки він є вужчим за поняття "принципи відбору", які визначені в стратегічних документах іншомовної освіти – чинній програмі і концепції навчання ІМ2.

Під "критеріями відбору" ми, слідом за Н. Ф. Бориско, розуміємо "основні ознаки, за допомогою яких якісно та кількісно оцінюється текстовий матеріал з метою використання його як навчального матеріалу" [4, с. 116].

Врахування лінгвістичних, психолінгвістичних, психолого-педагогічних та методичних аспектів інтерференції та переносу у процесі формування МК в ІМ2 в учнів молодшого підліткового віку та практичний досвід викладання ЗНЗ свідчать на користь того, що формування МК в ІМ2 слід розпочинати на навчальних матеріалах, які містять фонетичні, лексичні і граматичні явища першої групи та відповідають *критерію подібності ІМ1 та ІМ2*.

Введення цього критерію обумовлено генетичною близькістю ІМ1 та ІМ2, що, в свою чергу, спонукає до

- необхідності враховувати лінгвістичні, психолінгвістичні, психолого-педагогічні та методичні аспекти інтерференції і переносу у процесі формування МК в ІМ2;

- методично правильної організації роботи з різними групами мовного матеріалу;

- висування більш високих вимог до предметного змісту навчальних матеріалів, їхньої мовної складності;

- використання з перших кроків вивчення ІМ2 автентичних текстів, які повинні забезпечувати залучення до культури ІМ2 [3, с. 18].

Цей критерій набуває особливої актуальності в українських реаліях навчання. Аналіз чинних підручників, які використовуються для навчання англійської мови як ІМ2, свідчить, що зміст цих навчальних матеріалів не враховує комплексний характер формування МК в ІМ2, не використовує наявний лінгвістичний і навчальний досвід учнів, не спонукає учнів до порівняння мовних, мовленнєвих засобів, не розвиває в учнів мовної усвідомленості. Практика ж навчання свідчить про те, що відсутність відповідних вправ і завдань у процесуальному змісті навчальних матеріалів призводить до:

- виникнення значної кількості помилок в усному і писемному мовленні учнів;

- повільного запуску мовленнєвого механізму ІМ2;

- нездатності учнів реалізувати свій лінгвістичний і навчальний потенціал попереднього досвіду;

- низької мотивації до вивчення нової мови;

- низького рівня навчальної автономії учнів в ЗНЗ.

Введення *критерію підвищеної мотивації щодо формування МК в ІМ2* дозволяє здійснити подальший відбір навчальних матеріалів, які сприяють створенню в учнів відчуття успіху, психологічного комфорту, емоційно позитивного ставлення до нового предмету; здатні нейтралізувати наведені вище наслідки, переконати учнів у тому, що вже з перших уроків вони можуть скористатися своїм лінгвістичним і навчальним досвідом для вирішення конкретних комунікативно-спрямованих завдань.

Але, як вже зазначалося, цей процес має бути керованим з боку вчителя за допомогою таких завдань, які спонукають учнів до рефлексії власних навчальних дій, взаємо- та самоконтролю.

Таким чином, використання цих додаткових критеріїв при відборі навчальних матеріалів дозволяє:

- реалізувати у предметному та процесуальному аспектах змісту навчальних матеріалів для формування МК в ІМ2 свідомий підхід до вивчення нової мови;

- спонукати учнів молодшого підліткового віку до рефлексії власних навчальних дій за допомогою спеціально організованих завдань;

- сформувати в учнів власний стиль вивчення мови, що оптимізує, прискорює механізм вивчення наступних мов і створює базу для навчальної автономії в майбутньому;

- створити умови для формування потреби в учнів здійснювати порівняння не лише мовних, але і культурних реалій РМ, ІМ1 та ІМ2.

Перейдемо до наступної проблеми, пов'язаної з організацією відібраного навчального матеріалу для формування МК в ІМ2.

Аналіз сучасних підручників для ІМ2 (І. Л. Бім, Т. П. Козловська, М. М. Прокопчук, В. Г. Редько, Т. Л. Сірик, С. І. Сотнікова, Ю. М. Клименко та інших) свідчить про використання декількох концептуальних підходів щодо організації навчальних матеріалів для формування МК в ІМ2: тематичного та сюжетного.

Відповідно до тематичного підходу побудови організації мовного матеріалу здійснюється тематичний підбір текстів, серед яких є стрижневий текст, навколо якого можуть групуватися інші тексти, але всі вони підпорядковані певній темі. Під темою розуміють "відрізок дійсності, який відображається у нашій свідомості й виступає способом організації уявлень про дійсність" [3, с. 67].

Як зазначає І. Л. Бім, така структура є найбільш типовою для сучасного підручника з ІМ, хоч також розповсюджена і блочна структура, коли кожний блок – лексичний, граматичний, текстовий, усномовленнєвий тощо – виокремлюється згідно з домінуючим видом діяльності учня.

Згідно із сюжетною побудовою теми, ситуації спілкування, соціокультурний компонент інтегрується в сюжетну лінію. Формування МК відбувається на зразках усного та писемного мовлення головних героїв, фабула, яка скріплює всі навчальні матеріали, робить цей процес психологічно ближчим до користувача, створює поле психологічного комфорту. Оскільки головні герої, як правило, однолітки учнів, вони вимушені реалізовувати певні комунікативні наміри засобами ІМ2 в полі власних інтересів і вподобань. У ході взаємодії з головними героями учні виступають носіями певних соціальних стосунків, що виникають у тій чи іншій сфері діяльності і реалізуються в конкретних мовленнєвих ситуаціях. Таким чином, формування МК в ІМ2 відбувається за умови моделювання у навчальному процесі типових ситуацій реального спілкування підлітків.

На нашу думку, висока соціальна активність, бажання спілкуватися та набувати досвіду емоційного спілкування з однолітками, збереження наочності в сприйнятті навколишньої дійсності, високий рівень емоційного сприйняття свідчать на користь організації навчального матеріалу на сюжетній основі. Крім того, наявність сюжету при організації мовного матеріалу для формування МК в ІМ2 може бути додатковим фактором для створення умов розвитку інтересу до вивчення ІМ2 та підвищеної мотивації, оскільки в учнів виникає бажання дізнатися, що буде далі з головними героями, як вони вирішують конкретні життєві ситуації, надати оцінку їхнім діям, бажання здійснити трансформацію мовного, мовленнєвого та культурного досвіду головних героїв у поле власних надбань.

Вищезазначене дозволяє зробити такі висновки:

1. Предметний та процесуальний аспекти змісту навчання повинні відображати специфіку формування МК в ІМ2: а) комплексний характер формування МК в ІМ2; б) розвиток мовного чуття та перенесення вмінь оперування навчальними стратегіями з ІМ1 в ІМ2 у процесі формування МК в ІМ2.

2. Особливість відбору навчального матеріалу для формування МК в ІМ2 полягає у використанні додаткових критеріїв: подібності ІМ1 та ІМ2 і підвищеної мотивації щодо формування МК в ІМ2.

3. Принцип сюжетної організації навчальних матеріалів для формування МК в ІМ2 є пріоритетним, оскільки максимально відповідає психолого-педагогічним особливостям учнів молодшого підліткового віку.

Уточнення цілей і змісту навчання ІМ2, аналіз навчального матеріалу для формування МК в ІМ2 та уточнення особливостей його відбору й організації є підґрунтям для подальшого дослідження особливостей його процесуального аспекту, який забезпечується відповідною системою вправ.

Використані джерела

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – М. : Издательство ИКАР, 2009. – 449 с.
2. Барышников Н. В. Методика обучения второму иностранному языку в школе / Н. В. Барышников. – М. : Просвещение, 2003, 159 с.
3. Бим И. Л. Концепция обучения второму иностранному языку (немецкому на базе английского) : учебное пособие / И. Л. Бим. – Обнинск : Титул, 2001. – 48 с.
4. Бориско Н. Ф. Теоретические основы создания методических комплексов для языковой межкультурной подготовки учителей иностранного языка (на материале интенсивного обучения немецкому языку) : дисс. ... докт. пед. наук: 13.00.02 / Н. Ф. Бориско. – К., 2000. – 508 с.
5. Денисова Л. Г., Соловцова Э. И. Второй иностранный язык в школе / Л. Г. Денисова, Э. И. Соловцова // Иностр. языки в школе. – 1995. – № 3. – С. 11–15.
6. Методика преподавания иностранных языков: общий курс : [учеб. пособие] / отв. ред. А. Н. Шамов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : АСТ МОСКВА : Восток – Запад, 2008. – 253 с.
7. Николаева С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С. Ю. Николаева // Іноземні мови. – 2011. – № 2. – С. 11–17.
8. Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур / Е. И. Пассов. – Липецк, 1998. – 159 с.
9. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов. Іноземні мови 2–12 класи. – К. : Ірпін, 2005. – 208 с.

10. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика : монографія / В. Г. Редько. – К. : Генеза, 2012. – 224 с.
11. Соловцова Э. И., Чепцова Л. Б. Содержание обучения испанскому языку как второму иностранному (на материале программы) / Э. И. Соловцова, Л. Б. Чепцова // Иностр. языки в школе. – 1998. – № 1. – С. 11–14.
12. Хоменко О. В. Зміст навчання англійської мови у 10–11 класах середньої загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. В. Хоменко. – К., 2001. – 260 с.
13. Budde M. Sprachsensibilisierung. Unterricht auf sprachreflektierender und sprachbetrachtender Grundlage. Eine Einführung. – Kasse Universitz Press, 2001. – 79 S.

Прокопчук М. Н.

**ХАРАКТЕРИСТИКА УЧЕБНЫХ МАТЕРИАЛОВ
ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЯЗЫКОВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ВО ВТОРОМ ИНОСТРАННОМ ЯЗЫКЕ
(АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК ПОСЛЕ НЕМЕЦКОГО)**

В статье дается характеристика учебных материалов для формирования языковых компетенций во втором иностранном языке. Автором исследуется проблема отбора и организации учебного материала для формирования языковой компетенции учеников младшего подросткового возраста, которые изучают английский язык после немецкого.

Ключевые слова: *первый иностранный язык, второй иностранный язык, языковые компетенции, языковая осознанность, учебно-стратегическая компетенция, содержание обучения, цели обучения.*

Prokopchuk M. M.

**CHARACTERISTICS OF TEACHING MATERIALS
FOR THE SECOND LANGUAGE COMPETENCE FORMATION (ENGLISH AFTER GERMAN)**

Characterized in the article are the teaching materials for the second language competence formation. The author analyzes the teaching materials selection and organization issues for young teenagers who study English after German.

Key words: *the first foreign language, the second foreign language, language competences, language awareness, learning strategies, instructional content, instructional purpose.*

Стаття надійшла до редакції 13.06.13

